

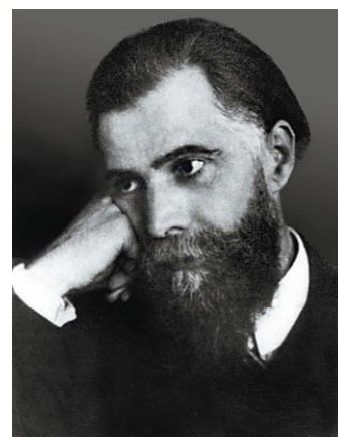
AUGUSTE BAILLAYRE – DIRECTOR ȘI FONDATOR AL COLECȚIILOR DE ARTĂ BASARABEANĂ

DOI: 10.5281/zenodo.3364383

Doctor habilitat în studiul artelor **Tudor STAVILĂ**
Institutul Patrimoniului Cultural

AUGUSTE BAILLAYRE – DIRECTOR AND FOUNDER OF ART COLLECTIONS Bessarabian

Summary. The beginning of the 20th century was one of the most contradictory and controversial periods of modern European art, which spread artistic values all the way to peripheries, including Basarabia. To be sure, the new styles and trends were not promoted by some mechanical transfers of ideas and concepts, but rather by specific people. Such a person in Basarabia was Auguste Baillayre, whose work and influence left a mark on the main stages of evolution of the national art between the wars. The artist was born on May 1, 1879 in Besiers, a community in the Pyrenees on the border between France and Spain; he spent his childhood in France (1879–1885), the adolescence in Georgia (1885–1898), went to school in Amsterdam (1899–1902), St. Petersburg (1903–1907) and Grenoble (1913) and became the most outstanding personality of the arts of the time in the Basarabia of 1918–1940. A. Baillayre's work evolved through three distinct stages, which coincided with his residence in Holland and Russia (1899–1918), in Basarabia (1918–1943) and in Bucharest (from 1943 to his death on December 16, 1961), and reflected his interest in constructivism, impressionism and post-impressionism. The artistic environment in which A. Baillayre evolved is worth noticing – his friends and acquaintances in Russia (brothers V. and D. Burluik, V. Mayakovsky, M. Larionov, N. Goncharova, M. Chagall, V. Tatlin, A. Lentulov), France (P. Picasso, A. Renoir, H. Matisse). He had remarkable professorial achievements, as he managed to educate a brilliant cluster of artists, such as N. Bragalia, O. Hrșanovschi, E. Barlo, E. Ivanovsky, M. Gamburd and others, who then continued their education in major European centers – Paris, Drezden and Brussels.

Auguste BAILLAYRE
1879–1961

This article is just a recovery of the remarkable past Bessarabian personalities, such as A. Baillayre, who this year was 140 years from birth and 80 years from the foundation of the future National Art Museum of Moldova.

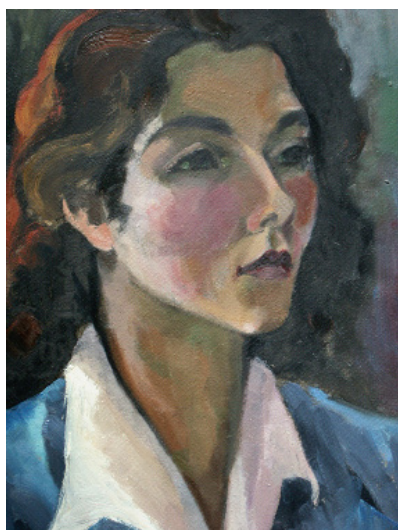
Keywords: Auguste Baillayre, Bessarabian art, European interference, Impressionism, post-impressionism, stylistic manners.

Rezumat. Începutul secolului al XX-lea a fost una dintre cele mai controversate perioade ale artei europene moderne, marcate de răspândirea unor idei artistice inedite din centru până la periferie, inclusiv în Basarabia. Noile stiluri și tendințe nu au fost promovate prin transferuri mecanice de valori și concepte, ci mai degrabă de anumite personalități. Pentru Basarabia o astfel de personalitate a fost Auguste Baillayre, a cărui muncă și influență a avut o importanță deosebită în modelarea principalelor etape ale evoluției artei naționale între cele două războaie mondiale.

Artistul s-a născut la 1 mai 1879 în Besiers, o comunitate din Pyrenees, la granița dintre Franța și Spania. Și-a petrecut copilăria în Franța (1879–1885), adolescența în Georgia (1885–1898), a studiat la Amsterdam (1899–1902), Sankt Petersburg (1903–1907) și Grenoble (1913), devenind cea mai valoroasă personalitate artistică a timpului în Basarabia anilor 1918–1940. Creația lui Baillayre a evoluat în trei etape distincte, care au coincis cu reședința sa în Olanda și Rusia (1899–1918), în Basarabia (1918–1943) și în București (de la 1943 până la deces, la 16 decembrie 1961) și a reflectat interesul său pentru constructivism, impresionism și postimpresionism. Mediul artistic în care a evoluat A. Baillayre merită definit prin prietenii săi și cunoștințele din Rusia (frații V. și D. Burluik, V. Mayakovsky, M. Larionov, N. Goncharova, M. Chagall, V. Tatlin, A. Lentulov), Franța (P. Picasso, A. Renoir, H. Matisse). A avut realizări remarcabile și a reușit să educe și un grup strălucit de artiști, cum ar fi N. Bragalia, O. Hrșanovschi, E. Barlo, E. Ivanovsky, M. Gamburd și alții, care și-au continuat studiile de specialitate în capitalele europene – Paris, Dresda și Bruxelles.

Prezentul articol își propune să recupereze trecutul și impactul unei remarcabile personalități basarabene, A. Baillayre, în anul în care consemnăm 140 ani de la nașterea sa și 80 de ani de la fondarea Muzeului Național de Artă al Moldovei.

Cuvinte-cheie: Auguste Baillayre, artă basarabească, interferențe europene, impresionism, postimpresionism, maniere stilistice.

Tanea Baillayre. *Autoportret*, 1929.

Avem puține nume de artiști plastici care să depășească, prin orizontul culturii lor și un destin ieșit din comun, ambianța artistică incipientă în care s-au pomenit. Activând o bună parte a vieții în Basarabia, Auguste Baillayre și-a pus talentul în serviciul artelor, devenind cel mai îndrăgit profesor al studenților de la Școala de Belle-Arte a lui Alexandru Plămădeală și primul director al Pinacotecii municipale fondate în 1939. Ignorat în timpul vieții și tratat ca „formalist” în RSS Moldovenească, a lăsat moștenire Chișinăului, după moartea sa, colecția de artă basarabeană, fără de care nu am fi cunoscut astăzi contribuția acestei părți a Regatului României în patrimoniul artistic românesc.

Născut la Besiers la 1 mai 1879, într-o localitate din Pyrenees, la granița dintre Spania și Franța, viitorul artist și-a petrecut copilăria în Franța (1879–1885), iar adolescența în Georgia (1885–1898).

A studiat la Amsterdam, Grenoble și Petersburg (1899–1907), devenind pentru Basarabia anilor 1918–1942 una dintre personalitățile de vază ale vremii. Om de o vastă cultură europeană, Auguste Baillayre a fost în Chișinău descoperitorul și tutorele spiritual al mai multor talente basarabene. Circa 20 de discipoli ai săi și-au continuat studiile în străinătate. Printre ei figurează Olesea Hrșanovschi-Beasley (1919–1921), Joseph Bronstein (1919–1921), Natalia Bragalia (1921–1926), Elena Barlo (1920–1924) care au studiat după Chișinău la Paris; Moisei Gamburd (1920–1924), Elisabeth Ivanovsky (1922–1928), Nina Jascinsky (1920–1925) cu studii ulterioare la Bruxelles, alții urmând studiile în Praga (Galina Ceașcenco, 1923–1928), București (Irina Filatiev, 1926–1932, Vladimir Evers, 1924–1930, Alexandra Mihailov, 1924–1930), Iași (Theodor Kiria-koff, 1920–1923; Maria Starcevschi, 1925–1933; Victor Rusu-Ciobanu, 1931–1935) [1].

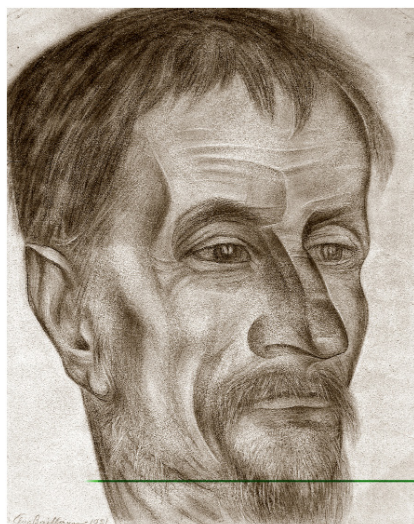
Irina Kaufman (Szandrowski). *Natură statică cu pești*, 1935.

Două perioade din viața marelui artist i-au marcat creația – cea din Rusia țaristă și cea din Basarabia. Ca plastician, Auguste Baillayre se formează în Rusia prerevoluționară, la Petersburg și Moscova, în primele decenii ale secolului al XX-lea, prin comunicarea cu scriitorii Vladimir și David Burluiuk, Vladimir Maiakovski, Alexei Tolstoi, pictorii Vladimir Tatlin, Aristarh Lentulov, Marc Chagall care au schimbat precepte și concepte în literatura și-n artele plastice ale timpului. Pe când se afla la Paris (1908), pictorul face cunoștință cu reprezentanți ai elitei artistice Pablo Picasso, Henri Matisse, Auguste Renoir, Isadora Duncan [2] ș.a.

La Petersburg viitorul plastician își face apariția în vara anului 1899, la vârsta de 20 de ani. Între 1904 și 1906 frecventează lecțiile în atelierul principesei Tenișeva, conducătorul căruia fusese Șubinovski, iar mai apoi – Leon Dmitriev-Kavkazski. Aici îi întâlnește pe basarabeni Lidia Arionescu și Vladimir Doncev, cu care în continuare va întreține relații speciale – Lidia îi va deveni soție, iar Vladimir – unul dintre cei mai apropiați prieteni [3].

La începutul secolului al XX-lea, despre A. Baillayre s-a scris câte ceva în presa periodică atât în Rusia, cât și în Basarabia. Cele mai timpurii urme ale activității de creație a lui A. Baillayre se regăsesc în paginile cataloagelor publicate cu ocazia vernisajelor. Unul dintre acestea (*Blanc et noir*, Sankt Petersburg, 1903) atesta, de exemplu, prima lucrare expusă de către pictor după sosirea sa de la Amsterdam. La următoarele expoziții A. Baillayre se prezintă cu numeroase tablouri [4].

De mare interes documentar este seria de pliante editate cu diverse ocazii: din 1909 (*Impressionisty*, Sankt Petersburg), din 1910 (*Impressionisty*, Vilno; *Trugol'nik*, Sankt Petersburg), din 1911–1912 (*Soyuz Molodezhi*, Sankt Petersburg) și cel din 1914 (*Khudozhniki – tovarishcham voiam*, Moscova). Ele

Auguste Baillayre. *Portret de bărbat*, 1921.

acumulează tot spectrul de interese profesionale ale pictorului: peisaje olandeze, nocturne din Petersburg, scenografii și ilustrații, picturi simbolice și constructiviste, portrete, afișe etc.

În paralel, creația plasticianului este menționată și în presa periodică. De exemplu, în revista „Siniy zhurnal”, Sankt Petersburg, 1911, nr. 18, la pagina 13 este reprodus tabloul *Lucrări de câmp* (o alta denumire – *Maurul și-a făcut datoria, maurul poate să plece*). Iar în 1913 criticul Nikolai Negorev face trimiteri la una dintre lucrările plasticianului, prezentată în cadrul unei expoziții organizate de „Sojuz Molodezhi”, ironizând formele avangardiste ale pânzei [5]. De o apreciere mai bună s-au bucurat lucrările lui A. Baillayre expuse în cadrul expozițiilor de toamnă (1906–1907), istoricul de artă Konstantin Siunnerberg menționând în revista „Zolotoe Runo” originalitatea și prospețimea acestora.

Mai numeroase, dar mai puțin amănunțite sunt recenziile din presa basarabeană. Constituind, de fapt, o trecere în revistă a vernisajelor basarabene, autorii articolelor îi acordă lui A. Baillayre, de obicei, trei-patru rânduri care îi fixează prezența. Prima sa apariție la Chișinău, unde expune lucrări împreună cu L. Arionescu-Baillayre, se atestă în 1908, când recenzentul „P. K.” remarcă operele ambilor ca fiind cele mai reușite.

Originalitatea plasticianului este menționată și în presa bucureșteană, cu ocazia primei expoziții basarabene. Ziarul „Adevarul literar și artistic” descrie cu lux de amănunte lucrările sosite din Basarabia, evidențiindu-le pe cele ale lui A. Baillayre. Aceleași expoziții îi este consacrat și articolul semnat de Leonid Dobronravov într-o publicație de la Chișinău, care nu ratează nici el ocazia să amintească meritele autorului. Asemenea referințe expoziționale, cu tangențe la creațiile lui A. Baillayre, se regăsesc în presa basarabeană până în 1939.

Natalia Brăgalia. *Schiță de costum medieval*, 1923.

Ultimele dintre ele pot fi considerate și cele din urmă mărturii ale activității sale artistice basarabene în general. Mai mulți ani la rând, în virtutea cenzurii sovietice care pusese tabu pe perioada interbelică, asupra vieții artistice a acestei epoci și asupra reprezentanților ei se lasă valul tăcerii și al anonimatului. Doar în anii 1950 apar primele monografii semnate de Ada Mansurova, Matus Livșiș, Kir Rodnin și Lev Ceza, în care, oricum, perioada respectivă a artei basarabene este tratată incomplet și tendențios. A. Baillayre și elevii săi de la Școala de Arte Frumoase (chiar și studenții care nu se mai aflau de mult în Moldova sovietică, ci departe de hotarele ei) sunt învinuiți în mare parte de formalism și avangardism.

Despre pictor și activitatea lui de creație din anii 1921–1939 amintește succint în monografiile sale și Olga Plămădeală. Ea îl compară pe A. Baillayre cu Alexandru Plămădeală și Șneer Cogan și îl consideră un promotor al modernismului practicat atât la Școala de Arte, cât și în cadrul Societății de Arte Frumoase. Printre ultimele publicații despre A. Baillayre, care relevă importanța sa în viața artistică a Basarabiei antebelice, pot fi pomenite și unele articole ale subsemnatului.

A. Baillayre a încercat, în repetate rânduri, să și aștearnă pe hârtie propria biografie, dar nu a mai finalizat-o niciodată. În diverse publicații ale timpului locul de naștere al pictorului era considerat satul Budachi din județul Akkerman, iar despre părinții săi francezi, despre ocupațiile lor și, cu atât mai mult, despre genealogia familiei sale nu se cunoaște nimic. Cele două fiice ale lui A. Baillayre, Tania și Marina, nu cunosc nici ele asemenea amănunte. Într-o scrisoare adresată autorului acestor rânduri Marina presupunea că tatăl său „... după revoluție, când s-a întors în Basarabia, probabil din motive politice, a trebuit să-și procure alte acte..., iar părinții tatălui au fost comisio-

Maia Starcevschi. *Adam și Eva*, 1935.

nari care reprezentau interesele unei firme franceze în Caucaz” [6]. Oricum, însuși A. Baillayre infirma (indirect) faptul că s-ar fi născut în Budachi, menționând în „Amintiri: ...prima călătorie pe mare am făcut-o la vârsta de cinci ani..., când mama m-a însoțit la tata în Caucaz” [7].

Tatăl său, Jean-Felix Baillayre, și mama, născută Marie-Francoise Forges, sunt amintiți în documente doar o singură dată, într-o petiție adresată organelor stării civile din București pentru reconstituirea actului de naștere, care rămăsese „...la Petrograd, în arhivele administrației școlilor militare, în timpul revoluției din 1917” [8] (copia de pe petiția scrisă de A. Baillayre după 1945, p. 3, arhiva familiei Baillayre, București).

Dovada importanței pe care o acorda maestrul activității sale didactice constituie corespondența cu foștii elevi. În Arhiva Națională a Republicii Moldova se păstrează numeroase scrisori adresate pictorului și trimise din Franța, Belgia, România, Rusia și Statele Unite ale Americii. Printre corespondenți figurează Lidia Luzanowsky, Natalia Brăgălia, Elisabeth Ivanovsky, Pitz Valentin, Dora Radova, Theodor Kiriacoff, Marius Bunescu, Aurel Ion Maican, Ludovic Dauș, Paul Constantinescu, Sara Lebedeva, Lidia Șaleapin ș.a.

Totodată, Auguste Baillayre primește de la studenții săi cărți și reviste cu dedicații și autografe. Gregoire Michonze îi trimite din Franța cartea lui Marquet de Vasselot *Musee de Louvr (Orfevreri)*, Elisabeth Ivanovsky – poveștile *Bestier de Songes* ale soțului său, Rene Meurant, pentru care a realizat ilustrațiile, Joseph Bronstein și Olesea Hrșanovschi (Olga Beasley) – revista „Jugend”, iar Theodor Kiriacoff, memorând interesul profesorului pentru teatrul chinezesc, i-a dăruit cartea *Teatrul umbrelor din Jawa*.

În fondul personal al pictorului se mai păstrează schițe ale elevilor, unele dintre care sunt unice. Gheor-

ghe Bekker i-a făcut cadou un crochiu în creion (*Băiețel în curte*, 1929), Ira Filatieff – reproducerea unei lucrări din 1935, iar un desen de Pavel Piskariov se păstrează pe ultima pagină a cărții lui J. Tan *Chtenie ob iskusstve* [9].

August Baillayre a fost un pasionat colecționar de artă. În timpul călătoriilor sale prin Europa artistul achiziționează la Paris, Munchen și Amsterdam vechi obiecte de porțelan german, francez și olandez, gravură japoneză și măști pe care le împachetează în câteva lăzi înainte de plecarea sa de la Moscova la Chișinău, în 1918. Conform notițelor, el pregătea pentru a fi transferate circa 149 de obiecte [10]. Mai târziu despre aceste lucrări nu se pomenește nimic. Putem doar presupune că ele nu au ajuns în Basarabia. Către sfârșitul anilor '30, A. Baillayre achiziționează la Chișinău 100 de gravuri originale de Rembrandt care, după cum menționează maestrul, au ars în clădirea școlii în 1940. În timpul incendiului au fost nimicite studii pictate la Amsterdam, nocturne din Petersburg, trei lucrări ale Lidiei Arionesco-Baillayre, cinci ale fiicei sale Tanea și cinci ale lui [11].

În anul 1941, în urma atacurilor aeriene, este distrusă o parte din clădirea Școlii de Arte unde se aflau 50 de reproduceri din Muzeul Școlii, două pachete cu desene ale studenților având mențiunea Academiei de Arte din Petersburg, de pe timpurile lui T. Zubcu, biblioteca și lucrările elevilor pentru anul de învățământ 1940–41.

Despre o altă colecție A. Baillayre amintește la 26 august 1940. Aceasta i-a fost transmisă de Iurie Bulat din casa lui Pantelimon Halippa: „25 de tablouri mari și de dimensiuni medii, încadrate în baghet, 13 (trei dintre ele fără rame) tablouri de dimensiuni mici și fotografii” [12].

Natalia Danilenco. *Tânăr cu suliță*, anii 1930.

Cea mai importantă colecție din această primă jumătate de secol XX s-a constituit în 1939 din donațiile pictorilor basarabeni pentru viitoarea Pinacotecă a Municipiului. Numai datorită catalogului tipărit în același an avem posibilitate să luăm cunoștință de operele care, ulterior, fiind încărcate în două vagoane de Binschi (unul dintre responsabilii pentru fondurile muzeale), au dispărut la Harkov încă în primele zile de război.

Conform însemnărilor lui A. Baillayre pe marginea filelor de catalog, colecția număra 173 de lucrări (sculptură, pictură, arte decorative și grafică), inclusiv 11 opere donate de Ministerul Cultelor și Artelor, iar altele 20 – de persoane particulare [13].

Lista obiectelor și notițele artistului indică nume și opere foarte importante în arta basarabeană, care în majoritatea lor nu mai sunt amintite, fie și sporadic, în presa de specialitate sau în colecțiile de artă.

Astfel, donația personală a lui A. Baillayre include peisaje din Amsterdam și nocturne din Petersburg (două dintre ele au fost achiziționate de scriitorul rus Alexandr Blok la cea de-a II-a Expoziție autumnală din anul 1907), singurele create în perioada studiilor sale și din care s-a păstrat doar unul. Ceramistul Serghei Ciocolov a donat două vederi din București în pastel; Claudia Cobizeva – sculpturile *Maternitate* (basorelief) și *Portret de țaran*; Teodor Kiriacoff – ciclul *Cele 6 zile ale creației lumii* (s-au păstrat două), iar Alexandru Plămădeală – *Tors*, *Portretul dnei O. Plămădeală* și două desene. Dintre cele amintite, doar câteva se mai află astăzi în colecția Muzeului Național de Artă. Este vorba de două desene ale lui A. Plămădeală – *Portretul soției artistului*, *Portretul Dnei E.M.* (1939. Elenei Maslovschi – n.n.), sculptura *Portretul dnei O. Plămădeală* (1924) și cele două acuarele ale lui Kiriacoff.

Donația Ministerului era compusă din opere de sculptură (*Autoportret* de D. Gheorghe, *Nud de Jalea*, *Poetul Topârceanu* de Mateescu), lucrări de pictură (H. Maxy. A. Phoebus), grafica lui Th. Pallady, N. Tonitza etc.

Dintre particulari au făcut donații E. Maslovski (*Nud*, teracotă), P. Halippa (masca în teracotă a *Clauddiei Mullion* de M. Petrașcu), O. Plămădeală, E. Gamburd, C. Stoica, A. Baillayre și O. Verșcovschi [14].

Operele dispărute ale plasticienilor basarabeni, enumerate în *Catalogul de opere donate pentru fondarea Pinacotecii municipale din Chișinău* constituie niște pierderi inimaginabile. Iurie (Gheorghe) Bulat, Larisa Rostovschi-Donici, Gavriil Remmer, Nadejda Ivanov și mulți alții sunt doar câțiva artiști ale căror opere rămân în continuare dispărute.

De o valoare incontestabilă sunt memoriile lui A. Baillayre care, răspunzând la o interpelare a Ministerului Cultelor și Artelor nr. 47.713/1943, informează Subsecretarul de Stat despre următoarele: Muzeul din Chișinău (Pinacoteca Municipiului Chișinău) a fost fondat în anul 1938 prin îngrijirea Comitetului de inițiativă a Societății Basarabene de Belle Arte, având ca bază donațiile artiștilor basarabeni, ale Ministerului Cultelor și Artelor din București și câteva opere de proveniență rusă donate de Școala de Belle Arte [15].

Muzeul a fost inaugurat oficial la 26 noiembrie 1939, într-o mare sală special amenajată în Palatul Primăriei, primar fiind pe atunci Vladimir Cristi. Existența Pinacotecii în acest local a fost de scurtă durată, căci imediat după instalarea autorităților sovietice, în iulie 1940, muzeul a fost evacuat din Primărie și, după reorganizare, redeschis în decembrie 1940.

Considerabil extins prin confiscări de colecții particulare și din instituțiile de stat – „colecții rău

Antoine Irișse. *Natură statică pe masă albastră*, anii 1950.

plasate și defectuos organizate, – Muzeul de Artă al Republicii Moldovenești (așa îl numeau bolșevicii), a servit mai degrabă, cum de altfel este cazul cu toate muzeele sovietice, pentru demonstrații populare și comentarii la conversațiile asupra Artei, ghizilor speciali ai Autorităților sovietice...” În continuare, pictorul amintește „...despre clădirea arsă în timpul retragerii trupelor sovietice și o parte din lucrări .. evacuate mai întâi la Tiraspol și apoi la Harkov...” [16]

În perioada sovietică de ocupație, deși a durat puțin, din septembrie 1940 până în iunie 1941, în timpul retragerii Armatei Roșii a fost distrusă Arhiva, Cancelaria și Biblioteca Școlii de Artă, care posibil să fi deținut colecția Pinacotecii, păstrată în cea de-a doua clădire a școlii și inventariată de Baillayre în toamna anului 1941, fiind transmisă în februarie 1942 primarului de Chișinău, colonelului Dobjanski [17].

Se mai cunoaște că inventarierea a continuat și în iarna anului 1942–1943, iar procesul verbal cu lista lucrărilor A. Baillayre o transmite, înainte de plecarea sa la București, Claudei Cobizev. Colecția este distrusă în urma bombardamentelor sovietice din 1944.

De aceeași importanță sau de și mai mare este donația lui A. Baillayre, sosită la Chișinău de la București, unde pictorul a locuit în anii postbelici. Conform testamentului, operele sale și colecția integrală, inclusiv arhiva (anii 1880–1918), sunt transmise în

dar Muzeului de Arte și Arhivei de Stat din Chișinău. Donația de artă plastică numără câteva sute de opere, completând considerabil cunoștințele noastre despre mediul artistic al Basarabiei anilor 1918–1940, printre care 34 de tablouri ale maestrului și 48 de stampe ale E. Ivanovski (din anii '30 locuiește în Belgia). Prin intermediul colecției, la Chișinău sunt redescoperite operele lui Teodor Kiriacoff, ale Tanei Baillayre, Nataliei Brăgalia, Vladimir Evers, Gheorghe Ceglocoff, Irinei Filatov, Victor Rusu-Ciobanu, Lidiei Arionescu-Baillayre și ale multor alora, numele cărora figurau adeseori în presa basarabeană a timpului.

E lesne de imaginat câte dificultăți a avut de înfruntat în 1961 Tania Baillayre, fiica artistului, ocupându-se de transferul acestei colecții, care sosește la Chișinău, după cum menționează în răspunsul său K. Rodnin, la 5 octombrie 1962.

Ultima colecție, care practic încă nu a fost pusă în circuitul muzeal, este donația Marinei Iliescu, fiica mai mică a pictorului A. Baillayre, care a transmis Muzeului Național de Arte din Chișinău, în 2008, cea de-a doua parte a moștenirii, ce completează doar parțial colecția de artă basarabeană.

BIBLIOGRAFIE ȘI NOTE

1. Arhiva Națională a Republicii Moldova, Auguste Baillayre, f. 2989, inv. 1, d. 10, f. 26.
2. ANRM, Auguste Baillayre, f. 2989, inv. 1, d. 10, f. 27 verso.
3. ANRM, Auguste Baillayre, f. 2989, inv. 1, d. 17, f. 9 verso.
4. Katalog kartin pervoy Osenney vystavki, Sankt Petersburg, 1906.
5. Siniy zhurnal, Sankt Petersburg, 1911, nr. 18, p. 13.
6. Scrisoarea adresată autorului de Marina Iliescu la 2 septembrie 1996.
7. ANRM, Auguste Baillayre, f. 2989, inv. 1 d. 17, f. 1.
8. Copia de pe petiția scrisă de A. Baillayre după 1945, p. 3, arhiva familiei Baillayre, București.
9. ANRM, Auguste Baillayre F.2989, inv.1, d. 33, 22, 29, 35, 36, 30, 24,34, 26, 32, 221, 184.
10. ANRM, Auguste Baillayre F.2989, inv. 1, d.10, f. 2.
11. ANRM, Auguste Baillayre F.2989, inv. 1, d.10.
12. Ibidem.
13. Operele donate pentru fondarea Pinacotecii municipale din Chișinău, Chișinău, 1939, 8 p.
14. Ibidem.
15. ANRM, Auguste Baillayre, f. 2989, inv. 1, d. 40, f. 5 verso.
16. ANRM, Auguste Baillayre, f. 2989, inv. 1, d. 10, f. 27 verso.
17. ANRM, Auguste Baillayre, f. 2989, inv. 1, d. 11, f. 1.